

תאריך : 19.11.2019

לכבוד :

נשיאת בית המשפט העליון, כבוד השופטת אסתר חיות

הנדון: בחינה מחדש של נוהל מחוז תל אביב לטיפול במצבים של טענות בדבר ניתוק קשר בין הורה לילד

אנו מתכבדות לפנות אליך בשם הארגונים שבכותרת, בעניין שבנדון, בבקשה לעצור את הנוהל הקיים במחוז תל אביב, עד בחינה כללית של הנושא. פניה זו היא בין השאר, בעקבות פניות רבות שהגיעו לפתחנו, ביחס לדרכי הטיפול של גורמי המשפט והרווחה במסגרת הנוהל של מחוז תל אביב לטיפול במצבים של טענות בדבר ניתוק קשר בין הורה לילד. מפניות של נשים נפגעות אלימות בפרט, עולה חשש כבד כי הנוהל הקיים אינו מצליח להתמודד עם תיקים בהם קיים חשש לאלימות, זאת בנוסף לפגמים נוספים שנפלו בכינון הנוהל, כמפורט להלן.

1. כידוע, בשנים האחרונות חזרה תופעת ה-"ניכור ההורי" והפכה לנושא "חם" המושך תשומת לב משפטית, טיפולית וציבורית רבה. טענות בדבר ניכור הורי המועלות במסגרת סכסוכי משמורת הפכו כיום לדבר שכיח. יחד עם זאת, ניכר כי מערכות המשפט והרווחה טרם הספיקו לגבש את ההנחיות והנהלים הדרושים כדי להתמודד עם התופעה בצורה יסודית וראויה ובפרט כדי לזהות מתי מדובר במצבים של ניתוק קשר, סרבנות קשר, ומהן הסיבות לנתק.

2. כך למשל, על אף שכיחותם ההולכת וגדלה של הליכים בהן נטענות טענות בדבר "ניכור הורי", משרד הרווחה טרם גיבש הנחיות ו/או נוהלי עבודה בסוגיית הטיפול במקרים של ניתוק קשר בין הורה לילד. עמד על כך משרד מבקר המדינה בדו"ח על טיפול משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים במשפחות בהליכי גירושין ופרידה, אשר פורסם בחודש מאי האחרון [דו"ח שנתי 69ב']:

"משרד מבקר המדינה מעיר למשרד הרווחה כי נוכח הסיכון הגבוה הטמון במקרים של ניתוק קשר בין הורה לילדו, בעיקר לילדים אך גם להוריהם, ונוכח התחושות הקשות הנלוות לו ולאור העובדה שמדובר בתופעה ההולכת ומתרחבת, על המשרד לגבש את עמדתו בדבר זיהוי מקרים כאלה וטיפול בהם, ולעשות זאת מוקדם ככל האפשר. כמו כן, עליו לקבוע הנחיות לפעולה, גם בכתב, עבור עו"ס ס"ד; הדבר ייתן בידיהן כלים אפקטיביים לטיפול במקרים קשים אלה".

3. כאמור, הגם שגורמים מקצועיים ורשויות המדינה הרלוונטיות טרם נתנו את דעתם להסדרת הטיפול בתופעת "הניכור ההורי", הרי שלפני למעלה משנה החל לפעול בבתי המשפט לענייני משפחה במחוז תל אביב "מודל" להתמודדות עם מקרים של פגיעה בקשר בין הורה לילד. יאמר כבר עתה כי למיטב ידיעת הארגונים הח"מ, המודל התקבל אד-הוק וללא כל בחינה יסודית. על פי המודל, לצורך הטיפול במקרים אלה מונה 'שופט מוקד' אליו מופנים כל התיקים בהם יש טענה של ניתוק קשר בין הורה לילד. בנוסף, הדיונים בבקשות מתנהלים במסלול מזורז, והן מטופלות תוך 14 יום בלבד.

4. למותר לציין כי מלבד קביעה נקודתית של מינוי "שופט מוקד", אין במודל כל ניסיון להתוות את שיקול הדעת השיפוטי בטיפול בתיקים אלה או ליצור מנגנון מובנה אחיד לצורך בחינתם. לשם השוואה, דווקא המודל של מחוז מרכז, אשר בוטל לפני כחודשיים כפי שיפורט בהמשך, כלל נוהל מסודר ומתודי יותר, במסגרתו נכלל שאלון אחיד שהתייחס לתמונת המצב המשפחתית הרחבה וההיסטוריה המשפחתית, לרבות לרקע של אלימות במשפחה.

5. כפי שיפורט להלן, טיפול מזורז על ידי שופט מוקד **ספק אם מתאים בכלל לתיקי משפחה, ואולם ללא ספק אינו מתאים להתמודדות עם טענות של פגיעה בקשר בין הורה לילד**, תופעה מורכבת במהותה ושנויה במחלוקת. עצם הניסיון לחתור לפתרון מהיר על ידי שופט שלא מכיר את מכלול הסכסוך המשפחתי, עלול להוביל לתוצאות קשות עבור ילדים. זאת ועוד, מדובר במודל שנוגד וחותר תחת העקרון הבסיסי של בתי המשפט למשפחה והוא one family – one judge.

6. חשוב להדגיש, אחד המצבים השכיחים והמורכבים עמם בתי המשפט ואנשי הטיפול מתקשים להתמודד, הוא סכסוכים בהם עלולות טענות בדבר אלימות מצד הורה אחד, וטענות בדבר ניכור הורי מצד ההורה השני. על פי הדיווחים הרבים שמגיעים לפתחנו, מדובר בתופעה שכיחה בה הצד שכנגדו מועלות טענות בדבר אלימות, טוען כי ההאשמות אינן אלא ביטוי נוסף להסתה וניכור הורי מצד ההורה המאשים. לא פעם, לצערנו, אסטרטגיה זו מוכיחה עצמה כיעילה, ומצליחה להסיט את הדיון מדפוס ההתנהגות האלימה של ההורה הלכאורה "מנוכר" והשפעתם על הילד/ה, להתנהגות הלכאורה "מנכרת" של ההורה השני. כך למעשה לא נבדק כלל החשש לאלימות ומידת המסוכנות לאותו ילד או ילדה. למותר לציין כי טיפול לא נכון במצבים כאלה, כאשר ברקע אכן קיימת אלימות, עלול להוביל לפגיעה בילדים ולהחלטות החושפות אותם להורה אלים ואף לסיכון ממשי בשל החלטות על העברת משמורת או הוצאת קטינים למרכזי חירום.

7. למען הסר ספק, תופעה זו אינה נדירה או ייחודית רק לישראל, אלא מתרחשת גם במדינות אחרות בעולם. מחקר אשר נערך לאחרונה בארה"ב, במסגרתו נבחנו למעלה מ-4,000 תיקי משמורת, מציג ממצאים מדאיגים בהקשר זה. על פי המחקר הנ"ל, כאשר אבות מעלים טיעון בדבר ניכור הורי, הסיכוי שבית המשפט ידחה טענות המופנות כלפיהם בנוגע לאלימות – עולה פי

שניים לעומת מקרים בהם לא הועלתה טענה בדבר ניכור הורי. במקרים בהם האלימות הנטענת הייתה כלפי הילד – הסיכוי עולה פי ארבע.¹

8. מניסיון הארגונים הח"מ ובכלל, יותר ויותר נשים שמדווחות על אלימות במצבי גירושין נתפשות היום כהורה "מנכר", וזאת בין היתר בשל הקושי של המערכת בזיהוי ואבחון מצבי אלימות. בעוד הנתונים העולים הן מהשטח והן ממחקרים בתחום, מצביעים על היקפה הרחב של בעיית האלימות במשפחה, כמות מדאיגה של נשים מדווחות לארגונים הח"מ כי תלונותיהן על אלימות אינן מקבלות מענה הולם מצד בתי המשפט, וחמור מכך, החשש שהן מבטאות ביחס לבני הזוג שנהגו כלפיהן או כלפי ילדיהן באלימות, נתפס כהתנהגות "מנכרת". זאת, על אף שמחקרים מראים בבירור כי אחוז התלונות הכוזבות בתחום זה הוא שולי בעוד הנתונים על היקף תופעת האלימות במשפחה מצביעים על עלייה מתמדת.²

9. היום, בקרב אנשי מקצוע וחוקרים רבים כבר ברור, כי לא ניתן לגבש מדיניות בעניין ניכור הורי, המנותקת מנושא האלימות במשפחה, וכי כל פרוטוקול משפטי המתגבש חייב בראש ובראשונה להבטיח את ביטחונם של ילדים, ולמנוע מצב בו ילדים ממשיכים להיות חשופים להורה אלים. כבר היום ניתן להצביע על מקורות השמים דגש על הצורך לבחון **בראש ובראשונה** את סוגיית האלימות כמקור לסרבנות קשר, לפני שבוחנים את קיומו או היעדר קיומו של ניכור הורי, וזאת על מנת להבטיח את טובתו ובטחונו של הילד.³

10. ואולם, לא זו בלבד שה"מודל" של מחוז תל אביב אינו כולל התייחסות מובנית לטענות בדבר אלימות, ואינו נעזר באופן מובנה בגורמי טיפול בעלי מומחיות בתחום האלימות במשפחה, אלא שיש באופיו ה-"מזורז" כדי להגדיל את האפשרות שטענות בדבר אלימות לא ייבחנו לעומקן, אם בכלל. זאת, לטובת "תכלית המודל" - הבטחת חידוש הקשר באופן מידי ובפועל, כמעט בכל מחיר. הדגש על השגת פתרון מהיר, כאמור ללא מנגנון בדיקה מובנה אחיד לכל התיקים, טומן בחובו סכנה משמעותית לילדים שכן טענות בדבר אלימות במשפחה הינן לעיתים קרובות קשות להוכחה ומחייבות בדיקה מעמיקה אשר מטבעה דורשת זמן ומעורבות של מספר גורמים שונים, לרבות גורמים בעלי מומחיות בתחום הטיפול באלימות.

11. היבט מורכב נוסף בטיפול במקרים בהם נטען "ניכור הורי" הוא סוגיית הטיפול, או ה-"סעד" שפוסק השופט במסגרת הסכסוך. כך, למרבה הצער, על אף שהכלים לאיתור, זיהוי וטיפול

¹ Meier, Joan S. and Dickson, Sean and O'Sullivan, Chris and Rosen, Leora and Hayes, Jeffrey, Child Custody Outcomes in Cases Involving Parental Alienation and Abuse Allegations (2019). GWU Law School Public Law Research Paper No. 2019-56; GWU Legal Studies Research Paper No. 2019-56. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3448062> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3448062>

² Silberg, J. L., Dallam, S. J., & Samson, E. (2013). Crisis in family court: Lessons from turned around cases. Final Report submitted to the Office of Violence Against Women, Department of Justice.

³ אחת המדינות שהספיקה לפתח מדיניות, גם אם חלקית, היא בריטניה, בה פועל ה-CAFCASS, מאוקטובר 2018 עושה ה-CAFCASS שימוש במדריך בנושא התנגדות או סירוב של ילדים לקשר עם הורה. <https://www.cafcass.gov.uk/grown-ups/professionals/ciaf/resources-for-assessing-child-refusal-resistance/>

בתופעה של מקרי הסתה שעולים לכדי "ניכור" אינם חד משמעיים ושנויים במחלוקת, אנו עדות לאחרונה ליותר ויותר תיקים בהם בית המשפט מורה על צעדים קיצוניים, כגון העברת המשמורת להורה "המנוכר", הכרזת הקטינים כנוזקים והוצאת קטינים מביתם למרכזי חירום.

12. יובהר, כי מחקרים רבים מצביעים על כך ש-"פתרונות" חריפים וקיצוניים אלה, לא רק שאינם יעילים, אלא שהם עלולים להוות סכנה של ממש עבור ילדים. על פי המחקרים, התועלת שבטיפולם הללו טרם הוכחה מבחינה אמפירית, ואילו עדויות רבות של ילדים מצביעות דווקא על הטראומה הקשה שכרוכה בהוצאה מהבית והרחקתם מההורה המשמורן.⁵⁴

13. בנסיבות אלו, מודל שכל מהותו חתירה לפתרון מהיר, ועלול להוביל לכך שללא מיצוי מלא של אפיקי טיפול אחרים ילד מוצא מביתו - צעד קיצוני שיש לפנות אליו אך ורק כמוצא אחרון בהחלט, אם בכלל - הוא מודל מסוכן שלדעתנו יש לבטלו לאלתר.

14. ואם לא די בכך, הרי שכאמור, המודל שמופעל כיום במחוז תל-אביב חותר תחת אחד העקרונות הבסיסיים של מערכת בתי המשפט לענייני משפחה בישראל, הוא העיקרון של "One Family – One Judge", לפיו שופט אחד מטפל בכל ענייניה של משפחה נתונה. עיקרון זה מאפשר לאותו שופט להכיר את המשפחה לפני ולפנים, להבין את הדינמיקה ואת הרגישויות שלה, ובכך עשוי להקל עליו במציאת פתרון המתאים לאותה משפחה כשהוא מודע למכלול הסכסוך על כל היבטיו.

15. החשיבות של עיקרון זה מקבלת משנה תוקף במקרים של בעיות קשר בין הורה לילד. כאמור, הסיבות לפגיעה בקשר בין הורה לילד עשויות להיות רבות, מגוונות ומורכבות. לעיתים קרובות הן קשות לזיהוי, במיוחד לגורם שאינו מכיר את המשפחה. במקרים אלה, היכרות עמוקה עם הדינמיקה העדינה של המשפחה הספציפית היא הכרחית לצורך מציאת פתרון מתאים וראוי בנסיבות העניין.

16. לבסוף יצוין, כי בחודש ספטמבר האחרון, הוחלט על ביטול מודל אחר לטיפול בבעיות של ניתוק קשר בין הורה לילד, אשר הונהג במחוז מרכז. על פי הודעת הנהלת בתי המשפט בעניין, הסיבה לביטול הנוהל הייתה, כי:

"לאחר בחינה של הדברים, נמצא כי יש לפעול לגיבוש מתכונת אחידה להתמודדות של בתי המשפט עם התופעה, ולהחלטה בכלל המחוזות תוך מתן גמישות לכל מחוז לאימוץ ויישום הסדר פרטני בהתאם לקווים והעקרונות שייקבעו. לנוכח האמור, ומטעם זה של אחידות, ולעת הזו, הוחלט בשלב זה

⁴ Stephanie Dallam & Joyanna L. Silberg (2016) Recommended treatments for "parental alienation syndrome" (PAS) may cause children foreseeable and lasting psychological harm, Journal of Child Custody, 13:2-3, 134-143, DOI: 10.1080/15379418.2016.1219974

⁵ Jean Mercer (2019) Are intensive parental alienation treatments effective and safe for children and adolescents?, Journal of Child Custody, 16:1, 67-113, DOI:10.1080/15379418.2018.1557578.

ועד לבחינה וגיבוש מתכונת כאמור, להמתין עם הפעלת המודל שגובש במחוז

המרכז".

17. ברי כי הדברים יפים אף ביתר שאת ביחס ל"מודל" של מחוז תל אביב. במצב דברים זה, בו הוחלט על ביטול נוהל מקביל במחוז מרכז לצורך הבטחת אחידות בין מחוזות השיפוט, לא ברור מדוע המודל של מחוז תל-אביב, על כל תחלואיו, ממשיך להתקיים. המצב הנוכחי, לפיו מחוז אחד קובע עבור עצמו כיצד ינהג בנושא כה מהותי המשליך על טובתם וביטחונם של קטינים, מבלי לגרוע מכל טענותינו ביחס למודל גופא, יש בו משום פגיעה באחידות ובשוויון שבמערכת בתי המשפט לענייני משפחה.

18. מאחר שתופעת ה-"ניכור ההורי" והטיפול בה הן סוגיות מורכבות ושנויות במחלוקת, הנוגעות לדיני נפשות ובעלות השלכות כבדות משקל על טובתם ובריאותם של ילדים, כל מאמץ להסדיר את הטיפול בתופעה זו מצד מערכת המשפט ראוי שיעשה רק אחרי בחינה רצינית ומעמיקה, בשיתוף עם מגוון גורמי טיפול ומשפט. זאת, תוך הענקת משקל משמעותי, בראש ובראשונה, לטענות בדבר אלימות ולפגיעות האפשריות בילדים, לרבות בשל כפיית טיפול בלתי מתאים ובלתי יעיל, העברתם למשמורת של הורה אלים או העברתם לקלט חרום.

19. לאור האמור לעיל, אנו מבקשות כי תורי לאלתר על הקפאת ה"מודל" המופעל כיום במחוז תל אביב, ועל הערכות לחשיבה מקצועית לצורך בניית מודל משפטי אחיד שיחול על כל מחוזות השיפוט, אשר יהיה רגיש למצבי אלימות, יסתייע בגורמי המקצוע הרלוונטיים ובעלי המומחיות בטיפול באלימות, ישמור על העיקרון של "משפחה אחת – שופט אחד", ויתווה את שיקול דעתם של שופטים בבואם להכריע במקרים של פגיעה בקשר בין הורה לילד.

בכבוד רב,

הארגונים החתומים:

מרכז רקמן לקידום מעמד האשה, אוניברסיטת בר אילן
נעמת – תנועת נשים עובדות ומתנדבות
ויצו – תנועת נשים ציונית למען החברה בישראל
מ.נ.ע. – מרכז זכויות נשים עירוני
אמונה – תנועת האישה הדתית לאומית

העתק:

מר מתניהו אנגלמן, מבקר המדינה
השופט ד"ר יגאל מרזל, מנהל בתי המשפט